

Fransse Gemeenschap trekt alle registers open

Samarcande: bibliotheekportaal over de taalgrens

Als belangrijke halteplaats op de zijderoute symboliseert Samarkand (in het Frans: Samarcande) de uitwisseling van materiaal (zijde, maar ook andere uit Azië meegebrachte producten) maar ook de uitwisseling van kennis en knowhow tussen de volkeren; de reizigers die zich in dit avontuur stortten, brachten namelijk ook al het aantrekkelijke uit deze andere cultuur uit het Oosten mee naar huis. Samarkand is een mythische stad met een rijke geschiedenis en een welluidende naam, als kwam het uit een verhaal van Rudyard Kipling of een gedicht van Baudelaire.

Om al deze redenen werd de naam “Samarcande” gekozen als naam voor de portaalsite van de gemeenschappelijke catalogi van de openbare bibliotheken van de Franse Gemeenschap, en ook een beetje omdat het een acroniem is voor *Système Automatisé Mutuel d'Accès au Réseau des Catalogues d'Articles et de Notices Documentaires Echangeables*.

Foto: Samarcande, Registan, Tilya Kori Madrasa.
www.flickr.com/photos/cercamon
 (Creative Commons).

Alexandre Lemaire, Service de la lecture publique Franse Gemeenschap

Op 12 oktober 2011 ging, ter gelegenheid van *Fureur de lire* (een leesbevorderingsactie in Franstalig België), de portaalsite voor gemeenschappelijke catalogi van de openbare bibliotheken van de Franse Gemeenschap online. (<http://www.samarcande-bibliotheques.be>) Deze databank geeft toegang tot zo'n twee miljoen documenten. De Waalse tegenhanger van onze Bibliotheekportalen is voorzien van een OPAC van de nieuwste generatie en tal van Web 2.0-functionaliteiten.

Het verhaal van de portaalsite Samarcande start bij de ontmoeting van drie aanhangers van het ‘delen van kennis’ — de kennis in de boeken en de kennis die deze boeken beschrijven — in een klein kantoortje in Sint-Jans-Molenbeek, ergens in november 2006. Een gepassioneerde uitwisseling die oude dromen nieuw leven inblies, dromen die vroeger een utopie waren, maar nu, in het internettijdperk, werkelijkheid worden: het Répertoire Bibliographique Universel (RBU), dat Paul Otlet zo nauw aan het hart ligt. Inderdaad, eerder verschenen er al de Catalogue collectif de France, de Sudoc (Gemeenschappelijke catalogus van wetenschappelijke bibliotheken in Frankrijk), de VLACC of — door zijn internationale aanpak dichter aanleunend bij het project van Otlet — WorldCat, de catalogus van OCLC (dat al

lonkt naar Samarcande). Maar in Franstalig België, de biotoop van Paul Otlet, is dit de eerste gemeenschappelijke catalogus met een dergelijke omvang.

Dit project leek wel een tijdje op een monster van Loch Ness. In de lente van 1998 gingen er, op een vergadering van de Waalse centrale bibliotheken, immers al stemmen op en had het project vurige pleitbezorgers maar ook heel wat sceptici. Maar de tijd heeft het anders uitgewezen, dromers weten niet altijd te overtuigen en men koos voor een beperkte gemeenschappelijke catalogus met één enkel documenttype, namelijk artikels uit tijdschriften, in de catalogus Périoclic (<http://www.perioclic.be>) die vandaag deel uitmaakt van Samarcande.

Sinds de lancering ter gelegenheid van de opening van *Fureur de lire* 2011 op 12 oktober heeft Samarcande niet stilgestaan; de gebruiker die een werk opzoekt, kan (of zou dat binnenkort moeten kunnen) extra informatie krijgen over deze monografie en leestips of multimedia content met betrekking tot dat werk of zijn auteur. In tijden van Amazon en Librarything gaat het immers niet langer op de lezer uitsluitend losstaande bibliografische beschrijvingen voor te schotelen waarin de inhoud slechts met mondjesmaat aan bod komt.

Maar laten we niet te hard van stapel lopen. Welke doelstellingen hadden de drie initiatiefnemers in petto voor Samarcande? Uiteraard een bibliografisch achtergrondbestand, in de geest van de RBU, maar ook een tool waarmee de gebruiker de documentreferenties kan terugvinden, de weergegeven resultaten kan filteren en lokaliseren en tot slot via het interbibliotheccair leenverkeer naar de bibliotheek van zijn keuze kan laten overbrengen. Een professionele tool die het beheer van gezamenlijke collecties nog

vereenvoudigt, opgezet of ten minste toch verduidelijkt vanuit de kennis van de collecties van de andere bibliotheken. Het gaat er tenslotte om de collecties uit de Franstalige bibliotheken in Wallonië en Brussel een zo groot mogelijke zichtbaarheid te geven en de openbare bibliotheken in hun geheel te doen schitteren.

CRUCIALE PARTNERSCHAPPEN

Samarcande berust volledig op broncatalogi waaruit het de verzamelde rijkdommen haalt, voornamelijk de catalogi van de centrale bibliotheken, zonder dewelke dit project onmogelijk tot stand had kunnen komen. Om een project van deze omvang tot een goed einde te brengen, was inderdaad een sterk partnerschap nodig, en dat zetten we graag in de verf. Alle bibliografische gegevens werden aan Samarcande geleverd vanuit de genoemde catalogi; hun structurele en bibliografische kwaliteit vormt niet alleen de garantie op efficiënt uitgevoerde zoekopdrachten in Samarcande, maar waarborgt ook de functionaliteit van de weergegeven resultaten en van de kwaliteit van de aan de lezers aangeboden inhoud. De nieuwe wetgeving op de openbare bibliotheken in de Franse Gemeenschap verankert bovendien terecht de cruciale rol die deze bibliotheken en hun gemeenschappelijke catalogi spelen in het schema met drie niveaus dat het 'webaanbod' van de bibliotheken aan de gebruikers ondersteunt: directe operatoren (de lokale bibliotheken) — ondersteunende operatoren (de centrale bibliotheken) — overheidsdiensten (de Service de la lecture publique de la Communauté française). Dat is het fundament van Samarcande.

Het erg beperkte aantal geïntegreerde bibliotheeksystemen in Wallonië en de Franstalige Brusselse bibliotheken leidde tot een situatie

“DIT PROJECT LEEK WEL EEN TIJDJE OP EEN MONSTER VAN LOCH NESS.”

waarin drie grote systemen geselecteerd werden door de centrale bibliotheken (Vubis, Aleph en Adlib). Rond deze drie geïntegreerde bibliotheeksystemen hebben zich sinds een vijftiental jaren gemeenschappelijke catalogi gevormd, uniek in elke provincie en in Brussel, met uitzondering echter van een van de grootste provincies, Henegouwen. Deze laatste vervulde een historische pioniersrol inzake gemeenschappelijke catalogi maar koos oorspronkelijk voor een periodiek aangevulde catalogus die in de beginperiode op cd-rom geraadpleegd kon worden en sinds enkele jaren ook op de website Bookle (<http://bookle.hainaut.be>). Momenteel loopt er in deze provincie een studie naar een project met een gemeenschappelijke catalogus in real time. Voor Samarcande zou dat goed nieuws betekenen. De catalogus Bookle vertoont, doordat hij opgebouwd is als een compilatie van beschrijvingen uit een vijftigtal verschillende catalogi, immers grote leemtes op het vlak van structuur en bibliografische inhoudelijke kwaliteit. De link die in Samarcande voor elk voorbeeld naar de overeenstemmende beschrijving in de broncatalogus wordt gelegd, maakt het in het geval van Bookle niet mogelijk de gebruiker informatie te verstrekken over de beschikbaarheid van het document omdat Bookle geen informatie vrijgeeft over de beschikbaarheid van het document waarnaar het verwijst.

DE GEFASEERDE OPBOUW

Een eerste, in 2009 opgestarte fase leidt tot het opzetten van een databank op basis van de gebundelde gemeenschappelijke catalogi van de centrale bibliotheken van Spa, Waimes en Malmédy, en dus ook van Périoclic. Dat zijn partners van het eerste uur van het project, met name als producenten van de hoofdmoot van de inhoud. De portaalsite steunt op de technologie van het beheersysteem voor opensourcedatabanken MySQL, een van de drie meest bekende systemen voor dit doel.

Naast deze enorme databank kan men via een professionele interface zoekopdrachten uitvoeren en er bibliografische beschrijvingen uit kopiëren. De voorziene protocollen zijn SRU/SRW en, voor de bibliotheken die de overstap naar het nieuwe protocol nog niet gemaakt hebben, Z39.50. Men kan ook UNIMARC-records vormen en ze downloaden of per e-mail doorsturen. De database kan ook, met instemming van de partners van de portaalsite, geoogst worden in OAI-PMH, via een speciaal daarvoor geïnstalleerde server. Vandaag tonen, naast de openbare bibliotheken, twee documentatiecentra — waaronder een in Vlaanderen — en OCLC interesse in deze diensten.

Met MoCCAM, een in het systeem verwerkte gratis software, kan het interbibliotheccair leenverkeer (IBL) van a tot

De startpagina van Samarcande en enkele zoekresultaten.

z beheerd worden, van bij de aanvraag van een bibliotheek tot de terugkeer van het werk in kwestie naar de afdeling.

Een tweede, in 2010 gelanceerde fase leidt tot de realisatie van een OPAC gekoppeld aan dezelfde databank met in de kern nagelnieuwe (eveneens) gratis software. Die levert goede resultaten als trefwoordenregister en zoekmotor: Solr (opensource-zoekmachine, gebaseerd op Lucene Java search library). U vindt hier alle nieuwe functionaliteiten van deze OPAC terug: zoekpagina met een enkelvoudig zoekveld (zoals Google), faceted navigation, tag clouds, resultaatweergave op basis van relevantie, ...

De 'woordenwolk' is een functionaliteit die we sinds kort vaak op het net aantreffen, in het bijzonder op blogs. Het principe is eenvoudig: ze geeft een reeks woorden weer waarvan de grootte in verhouding staat tot het aantal hits van dit woord in de tekst in kwestie (of een reeks teksten of zelfs tekstzones). In het geval van Samarcande gaat het om een gemengde wolk die rekening houdt met de herhaling van de woorden in de betrokken woordzones, RAMEAU enerzijds (onderwerpsontsluiting die vooral in Frankrijk, maar ook in Franstalig België door

de nationale bibliotheek, de wetenschappelijke bibliotheken en ook heel wat openbare bibliotheken wordt gebruikt) in het blauw, door gebruikers ingevoerde sleutelwoorden anderzijds in het groen. Indexering in gecontroleerde taal wordt dus gecombineerd met indexering van vrije tekst.

Dankzij deze nieuwe interface kan de gebruiker voortaan ook zelf IBL-aanvragen in het systeem ingeven, en ofwel een bepaalde uitgave van een werk aanvragen, ofwel het werk zelf, zonder rekening te houden met de uitgave. Samarcande biedt in de versie bestemd voor het grote publiek immers de documenten aan waarnaar het volgens een FRBR-schema (Functional Requirements for Bibliographic Records) verwijst, d.w.z. een gebruikersgericht schema waarin ieder document op vier niveaus beschreven staat: 'werk', 'expressie' (niet altijd relevant voor boeken), 'manifestatie' (speciale uitgave voor boeken) en 'item' (bepaald exemplaar van deze uitgave). Samarcande bevat voornamelijk tekstbestanden (monografieën, tijdschriften, artikels uit tijdschriften) en daarom werd ervoor geopteerd om het niveau 'expressie' achterwege te laten. Er zijn dus drie opeenvolgende niveaus: werk, manifestatie en item.

Deze voorstelling (eerst het werk, daarna pas de andere uitgaven ervan) stemt veel beter overeen met de verwachtingen van de meeste gebruikers, vooral voor de collecties van openbare bibliotheken. Uit de statistieken van de Deense gemeenschappelijke catalogus bibliotek.dk blijkt bijvoorbeeld dat 95 procent van de gebruikers van deze catalogus IBL via de knop 'dit werk aanvragen zonder rekening te houden met de uitgave' opvraagt.

Een andere krachtlijn van de Samarcande-portaalsite is de in 2011 aangevatte derde fase. Die houdt verband met dé must voor nieuwe catalogi: Web 2.0 of Web Social Media. Bij het aanmaken van een account in Samarcande kan elke gebruiker vervolgens een persoonlijke bijdrage aan een werk toevoegen, hetzij een opmerking, een score (van één tot vijf sterren), een uittreksel, een reeks kernwoorden (tags) of een combinatie van dit alles. Binnen deze 'Samarcande community' krijgen professionals zoals bibliothecarissen of boekhandelaars een speciaal statuut waardoor hun opmerkingen op het scherm voorrang krijgen op die van de andere leden.

De literatuur leert ons echter dat het zeer moeilijk is voor

een bibliotheek of bibliotheekengroep om een kritische massa aan bijdragen tot stand te brengen met een dergelijke aanpak van 'crowd sourcing'. Daarom werd er voor het openbare tekstportaal een begeleidende 'community manager' aangesteld en wordt de Web 2.0-content met externe informatie aangevuld. Als een gebruiker dus de informatie van een werk of uitgave opzoekt, krijgt hij een gemiddelde score (sterren) te zien gebaseerd op drie bronnen: twee sociale netwerken met 'het boek' als centraal thema (Babelio en Libfly, vergelijkbaar met het Engelse LibraryThing) en de score uit de database van Samarcande zelf. Deze werkwijze wordt ook toegepast voor de andere bijdragen van de internetgebruikers, met een combinatie van de informatie die afkomstig is van deze drie bronnen.

EVALUATIE, MARKETING EN FUNCTIONALITEITEN

Parallel met de opmars van het portaal zelf werd er ook een evaluatietool uitgewerkt waarmee Samarcande op de voet kan worden gevolgd en waarmee de jaarlijkse cijfergegevens van het openbare-bibliothekenetwerk door de Service de la lecture publique kunnen worden opgemaakt. Via de opgestelde indicatoren kan men het gebruik van

Samarcande, alsook het algemene gedrag van de bezoekers, grondig analyseren. Zo helpt een opslagsysteem van logbestanden in een MySQL-tabel – met strikte naleving van de wetgeving inzake de bescherming van de persoonlijke levenssfeer – om de diverse cijfers over het gebruik van Samarcande door de verschillende doelgroepen te bundelen.

Samen met een bedrijf dat actief is in webcommunicatie werd er gewerkt aan de bekendmaking en activering van Samarcande volgens drie pijlers: werving, retentie en online mond-tot-mond-reclame door het publiek zelf.

Daarnaast werden er tools uitgewerkt voor het verspreiden van de bibliografische beschrijvingen via sociale netwerken of mail en werden er RSS-feeds voorzien. Meer gepersonaliseerde gegevensopslag is binnenkort trouwens ook mogelijk voor de gebruikers met een account in Samarcande. De leden van de portaalcommunity kunnen op termijn een zoekfilter in hun profiel opslaan en hier, indien gewenst, een waarschuwing voor instellen. Als er documenten overeenkomstig deze zoekfilter, via een incrementeel proces, in de database van Samarcande worden toegevoegd, worden de leden hiervan per e-mail op de hoogte gebracht. Ook kunnen de leden gewoon een map met statische bibliografische beschrijvingen in hun profiel aanmaken en opslaan. Deze mappen kunnen dan geëxporteerd worden naar het ISO 690-formaat als men

de inhoud ervan als bibliografische referenties voor een eindwerk of ander werkstuk wil gebruiken. Deze functionaliteit richt zich uiteraard vooral op studenten.

COMMUNICATIE MET DE BIBLIOTHECARISSEN

Na de algemene voorstelling van 12 oktober 2011 vond er een online demonstratie van Samarcande, de tool voor interbibliothecair leenverkeer, plaats. Met het oog op een meer interactieve aanpak zullen de Service de la lecture publique en haar partners voor Samarcande, de centrale bibliotheken, in de loop van het eerste kwartaal van 2012 de bibliotheken een reeks opleidingen aanbieden voor het gebruik van deze tool en de tools voor het afleiden van bibliografische beschrijvingen.

Het georganiseerde webinar (online demonstratie waarbij verschillende internetgebruikers de uitleg en praktische stappen op hun eigen computerscherm thuis kunnen volgen) werd heel positief onthaald, en daarom zal de ICT-cel van de Service de la lecture publique (Dominique Pirotte en Alexandre Lemaire) meer webinars organiseren en demonstratievideo's op het web lanceren.

Tot slot werden er drie commissies opgericht om de verschillende diensten van Samarcande (met name het beheer van interbibliothecair leenverkeer en het verzamelen van bibliografische beschrijvingen) in goede banen te leiden. Deze commissies moeten de dialoog met de betrokken vakmensen

van onze bibliotheken rond de volgende thema's bevorderen: harmonisering van de catalogeërpraktijk, aanvulling van de bibliografische beschrijvingen en organisatie van het interbibliothecair leenverkeer. Geen sinecure, want verandering is nooit gemakkelijk. Bovendien mogen we niet vergeten dat de bibliotheken – in het huidige kader van een belangrijke omwenteling van hun rol in de boekenwereld – absoluut mee moeten met hun tijd.

De opleidingen zouden kunnen worden verzorgd door een externe organisatie die instaat voor de totale begeleiding bij de veranderingen die de lancering van de portaalste tweewebbrengt. Samarcande stelt immers heel wat traditionele methodes en gewoontes van de vakmensen in vraag. De Franse Gemeenschap en haar partners willen de Waalse en Franstalige Brusselse bibliothecarissen een zachte overgang gunnen, zij hebben het immers al niet onder de markt met het gewijzigde paradigma door de nieuwe wetgeving inzake openbare bibliotheken in het zuiden van het land.

DE TOEKOMST (EN HET HEDEN) VAN SAMARCANDE

Samarcande zou in de toekomst ook toegang moeten bieden tot digitale documenten. Er loopt bovendien een studie waarvan een van de uitgangspunten is: bepalen welke rol Samarcande kan spelen in die nakende intrede van het digitale boek in onze catalogi.

Een andere piste die men momenteel verkent binnen de Service de la lecture publique

is die van het ter beschikking stellen van Samarcandeveries voor mobiele systemen, iOS en Android. Oorspronkelijk ging men ervan uit dat wat die nieuwe tools nodig hadden, informatie was met een zekere nieuws waarde of die een antwoord biedt op behoeftes die onderweg, ver van huis of van kantoor, opduiken. De nieuwe technologieën lijken tegenwoordig echter veeleer een nieuwe levensstijl geworden te zijn, vooral dan voor de 'digital natives', een grote groep die alleen maar in aantal zal groeien!

Met deze twee pistes (misschien zijn het er intussen al meer geworden, want bibliothecarissen als we zijn, zijn we steeds 'alert') en de bruggen die de stuurgroep slaat naar de andere Belgische grote gemeenschappelijke catalogi (vertegenwoordigers van Bibnet en de universitaire bibliotheken werden voor deze groep uitgenodigd), begint fase vier van Samarcande duidelijk vorm te krijgen.

Wat er ook van zij, één ding is zeker: Samarcande (op de Internet Librarian International conferentiedagen die eind oktober 2011 in Londen plaatsvonden nog in de categorie 'cutting edge'), biedt internetgebruikers en professionals voortaan een brede waaier aan diensten en functionaliteiten aan. Hopelijk missen ze de boot niet. ■

“SAMARCANDE BERUST VOLLEDIG OP BRONCATALOGI WAARUIT HET DE VERZAMELDE RIJKDOMMEN HAALT, VOORNAMELIJK DE CATALOGI VAN DE CENTRALE BIBLIOTHEKEN, ZONDER DEWELKE DIT PROJECT ONMOGELIJK TOT STAND HAD KUNNEN KOMEN.”